

СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ І СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: ВІД РЕКОНСТРУКЦІЇ ПОДІЇ ДО ЕКСПЕРТНОГО ВИСНОВКУ

Негребецький В. В.

ВСТУП

Пріоритетними завданнями кримінального судочинства в умовах воєнного стану є підвищення ефективності процесу розслідування кримінальних правопорушень. У сучасних умовах європейський вектор розвитку криміналістики та судової експертизи обумовив необхідність впровадження прогресивних інституцій, використання найбільш ефективних методів та технологій¹.

Питанням технологізації у кримінальному провадженні були присвячені роботи таких вчених-юристів, як Г.К. Авдеева, В. С. Батиргареева, Д.М. Белова, М.В. Белова, В. І. Борисов, О.М. Борщевська, С.С. Вознюк, Т. Я. Гнідець, В.І. Гришко, Ю. І. Дмитрик, І.В. Жукевича, І.О. Заснова, К.В. Дубонос, Н. М. Дяченко, В. А. Журавель, В. П. Захаров, А. О. Ігнатович, О.Я. Ковальчук, Р. С. Козьяков, В.О. Коновалова, Т. М. Лемеха, А.М. Лисенко, О.А. Лохматов, Т.В. Огнев'юк, О. С. Мельник, А. О. Мороз, І. В. Олешко, Ю. В. Осадча, О.В. Плахотнік, Ю.С. Разметаєва, О. В. Рибальський, В. І. Рудешко, В. І. Соловійов, Л. І. Сопільник, А. В. Столітнього, І. О. Супрун, Є.А. Тимошенко, В.І. Теремецький, В. В. Топчій, А. О. Фесенко, В. Г. Хахановський, Л. М. Хмельничий, Р. Ю. Царьов, В. А. Швець, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, та інших². В. М. Шевчук вважає, що успішне й уміле застосування інноваційних засобів криміналістичної техніки забезпечує повноту, точність, ефективність і результативність розслідування й

¹ Примітка. Стаття написана у межах розробки фундаментальної теми «Пріоритетизація та технологізація у кримінальному провадженні у воєнний та повоєнний час», яка досліджується фахівцями НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Стахиса НАПрН України.

² Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності : матеріали наук.-практ. онлайн-семінару (м. Харків, 5 листоп. 2020 р.). Харків: Право, 2020. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18957>; Харків : Право, 2024. Вип. 48. С.62-73; Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці та судовій експертизі: монографія / [В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдеева, В. М. Шевчук та ін.]; за заг. ред. В. Ю. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Стахиса. Харків : Право, 2024. 208 с.

судового розгляду, сприяє оптимізації цієї діяльності й виконанню основних завдань кримінального провадження³.

Необхідно відзначити, що не всі існуючі на даний час технології були предметом дослідження і висвітлення стосовно можливостей фіксації результатів та аналізу доказів в процесі проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тому питання дослідження можливості впровадження таких технологій в діяльність, пов'язану з кримінальним судочинством потребує подальшого розгляду.

В практиці розслідування нерідко виникає необхідність перевірити інформацію або слідчу версію, висунуту на підставі отриманих даних. До групи так званих "перевірочних" слідчих дій, зокрема, належать слідчий експеримент⁴.

Слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, яка полягає у відтворенні дій, обстановки й обставин певної події, проведенні необхідних дослідів чи випробувань із метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення (ст. 240 КПК України)⁵.

Проведення слідчого експерименту можливе в таких випадках:

1) якщо є сумніви щодо можливості існування події чи факту і це має суттєве значення для кримінального провадження;

2) коли реальність події або факту можливо з'ясувати проведенням дослідів чи випробувань;

3) коли слідчий має достатньо відомостей про обставини, за яких відбувалася подія або факт.

Особливим різновидом є слідчий експеримент для визначення меж поінформованості або неознаності особи про подію кримінального правопорушення (так звана «перевірка показань на місці»)⁶. Перевірка показань на місці – являє собою процес зіставлення інформації, отриманої під час допиту й (або) ідеальних слідів пам'яті, з матеріальною обстановкою місця події за допомогою розповіді, демонстрації та пояснень особи, показання якої перевіряються, з метою виявлення її поінформованості про дані, що перевіряються або уточнюються, а також встановлення нових фактичних даних.

³ Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 43. С. 146-151.

⁴ Комісарчук Ю. А., Ряшко О. В. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. Вип. 3 С. 248-260.

⁵ Криміналістика: підручник / В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В.Ю. Шепітько та ін.; за ред. В. М. Шевчука. Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. Вінниця: Право, 2024.с.749

⁶ Криміналістика: підручник / за ред. В. М. Шевчука. Вінниця: Право, 2024. С.755.

Метою цієї статті є визначення ролі слідчого експерименту як процесуального способу отримання доказів та спеціальних знань, що застосовуються під час цієї слідчої (розшукової) дії, в процесі підготовки до майбутньої судової експертизи, та розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо тактики проведення та фіксації отриманих результатів з застосуванням сучасних цифрових 3-D моделей.

1. Слідчий експеримент – процесуальний спосіб перевірки отриманих доказів

Слідчий експеримент у більшості випадків проводиться, коли є сумніви та/або суперечності в матеріалах кримінального провадження та спрямовується на наочне відтворення обставин скоєного кримінального правопорушення, усунення всіх суперечностей, наявних прогалин й одержання нових доказів (установлення механізму виникнення слідів кримінального правопорушення тощо)⁷. Рішення про проведення слідчого експерименту приймається за наявності достатньої кількості фактичних даних, що вказують на можливий механізм події кримінального правопорушення. Саме ці дані і перевіряються під час слідчого експерименту.

Слідчий експеримент при розслідуванні вбивств, заподіянь тілесних ушкоджень, кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів, і в ін. категоріях кримінальних проваджень виступає як слідча (розшукова) дія орієнтована на отримання вихідних даних для подальшої судової експертизи. Хоча слідчий експеримент не має обов'язкового характеру з точки зору вимог кримінального-процесуального закону, в той же час ігнорування слідчим можливості його провести може призвести до фактичної неможливості в подальшому провести судову експертизу. Зокрема, якщо відсутня необхідна інформація, яка могла бути отримана через проведення слідчого експерименту або вона неповна (недеталізована). Таким чином можливості використання слідчим інституту спеціальних знань і судової експертизи прямо залежать від наявності результатів слідчого експерименту.

Нерідко слідчий експеримент сприяє викриттю неправдивих показань⁸. Він уявляє собою ефективний процесуальний спосіб подолання неправди, зокрема в разі визначення меж поінформованості

⁷ Криміналістика: підручник / за ред. В. М. Шевчука. Вінниця: Право, 2024. С. 749.

⁸ Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними групами: монографія. Х.: Харків юридичний, 2010. С. 211.

або необізнаності особи про подію кримінального правопорушення. С.Ф. Здоровко підкреслює, що розв'язати завдання по подоланню протидії шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій не завжди можливо⁹. Для цього потрібен комплекс цілеспрямованих і скоординованих дій, тобто проведення тактичної операції. В криміналістичній літературі пропонують використовувати цю слідчу (розшукову) дію не просто окремо, у складі тактичної операції¹⁰.

Участь підозрюваного у слідчому експерименті обов'язково має добровільний характер. Тому результативність такої слідчої дії багато в чому залежить від позиції, яку займе підозрюваний, його бажання брати участь у цій слідчій (розшуковій) дії.

Обстановка впливає на особу, показання якої перевіряються, оскільки вона повторно перебуває на місці злочинної події. Можливість використання такого впливу є специфічною ознакою психологічної характеристики слідчого експерименту для визначення меж поінформованості або необізнаності особи про подію кримінального правопорушення. Вчені-криміналісти розглядають цю слідчу дію як своєрідну «очну ставку» особи, показання якої перевіряються, з місцевістю, учасниками якої є, з одного боку, ця особа, а з іншого боку – будинок, вулиця й інша ділянка місцевості, де відбувалися описувані підозрюваним події¹¹. В разі, якщо підозрювана особа дала неправдиві свідчення, під час експерименту буде встановлено її необізнаність щодо обставин події та деталей обстановки.

Слідчий експеримент необхідно відрізнити від експерименту як загально-наукового методу дослідження, що використовується як пізнавальний прийом під час проведення окремих процесуальних дій. А також не можна підміняти слідчим експериментом проведення судової експертизи для встановлення фактичних даних, необхідних для розслідування¹². Досліди в межах проведення слідчого експерименту або взагалі не потребують спеціальних знань, або потребують в обсязі, доступному для сприйняття всім його учасникам, тоді як під час проведення експертизи лише судовий експерт певної експертної

⁹ Здоровко С.Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Х., 2002. С.7.

¹⁰ Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними групами: монографія. Х.: Харків юридичний, 2010. С.213.

¹¹ Негребецький В.В. Роль психології підозрюваного під час слідчого експерименту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. №3. С.307-311. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.51>

¹² Криміналістика: підручник/ за ред. В. М. Шевчука. Вінниця: Право, 2024. С.755.

спеціальності на підставі своїх спеціальних знань може встановити фактичні дані, що мають значення для провадження.

Приміром, при розслідуванні знищення або пошкодження майна шляхом підпалу перевагою використання слідчого експерименту є можливість уникнути необхідності призначення пожежно-технічної експертизи. Це істотно скоротить строки розслідування, а також дасть змогу більшій кількості осіб підтвердження чи спростувати одну зі слідчих версій завдяки наочності, що є важливим для подальшого оцінювання доказів у суді. Вивчення слідчої практики засвідчило, що в кримінальних провадженнях цієї категорії слідчі експерименти проводять зрідка (лише в 6,5 % випадків)¹³. Водночас за його допомогою можна порівняно швидко отримати, закріпити в матеріалах кримінального провадження фактичні дані про обставини, пов'язані з виникненням і розвитком пожежі. За думкою А. В. Боднара, поширення практики проведення слідчих експериментів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані зі знищенням або пошкодженням чужого майна, є одним із важливих резервів підвищення результативності їх розслідування.

2. Роль спеціальних знань та спеціаліста при провадженні слідчого експерименту

При проведенні слідчого експерименту нерідко реконструюються та (або) демонструються дії учасників події (обстановка). При цьому якщо така реконструкція пов'язана із діями й (або) результатами, які в подальшому будуть аналізуватися судовим експертом, то доцільно під час слідчого експерименту використовувати допомогу спеціаліста в відповідній галузі. Зокрема, необхідною є участь спеціаліста у випадку, коли його знання можуть бути використані для: а) відтворення обстановки події; б) визначення місця розташування учасників експерименту перед проведенням дослідів; в) дотримання технічних правил проведення дослідів; г) фіксації результатів слідчого експерименту (ч. 2 ст. 240 КПК України)¹⁴.

Таким чином, спеціальні знання як процесуальний спосіб отримання доказів мають вирішальне значення у змісті слідчого експерименту. І хоч КПК не зобов'язує слідчого категорично залучати спеціаліста, однак

¹³ Боднар А. В. Участь спеціаліста в проведенні слідчого експерименту під час розслідування знищення або пошкодження майна. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 1 (106). с. 327-336. URL: <https://lawscience.com.ua/uk/journals/tom-23-1-2018/uchast-spyetsialista-v-provyedyenni-slidchogo-yekspyerymentu-pid-chas-rozsliduvannya-znishchyennya-abo-poshodzhyennya-mayna#prod-reviews>

¹⁴ Криміналістика: підручник / за ред. В. М. Шевчука. Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. Вінниця: Право, 2024. С.766.

не залучення спеціаліста в ряді випадків призведе до неможливості в подальшому провести судову експертизу. Приміром, при демонстрації способу заподіяння тілесних ушкоджень відсутність необхідних деталізованих даних, що могли бути отримані, якщо б був залучено спеціаліст – судовий медик. Так, в судовому засіданні 29 червня 2023 року за кримінальним провадженням по обвинуваченню А. у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, тілесних ушкоджень, був допитаний експерт. Експерт пояснив, що для того, щоб надати об'єктивну відповідь про те, чи могли тілесні ушкодження бути утворені у потерпілої за версією, яку вказує обвинувачений А., йому необхідно бачити відтворення цієї версії, тобто бачити матеріали слідчого експерименту за участю обвинуваченого А. Слідчий експеримент на досудовому розслідуванні не був проведений. Захисник просив суд доручити органу досудового розслідування провести слідчий експеримент з участю обвинуваченого. Тому суд своєю ухвалою постановив доручити органу досудового розслідування провести слідчий експеримент з участю обвинуваченого. Під час слідчого експерименту за участю обвинуваченого встановити обставини та механізм спричинення потерпілій особі тілесних ушкоджень, в тому числі з відображенням даних щодо найменування предмета, яким потерпілій були нанесені тілесні ушкодження, його ваги, діаметру, довжини, інших особливостей цього предмету. До участі в слідчому експерименті залучити захисника обвинуваченого, потерпілу та її представника – адвоката, а також спеціаліста. Слідчий експеримент фіксувати за допомогою фотофіксування, звукозаписувальної та відеозаписувальної апаратури¹⁵.

Спеціаліст може звернути увагу слідчого на факти, що мають значення для справи. При цьому спеціаліст може зробити попередні висновки щодо таких даних (наприклад, приблизно вказати на час смерті, зброя вбивства, можливість нанесення тілесних ушкоджень певним способом). Ці висновки не мають доказового значення і не фіксуються в протоколі, але вони виступають орієнтуючою інформацією і мають характер консультацій. Якщо в справі повинна бути призначена експертиза, то експерт у процесі проведення слідчої дії може надати слідчому консультаційно-технічну допомогу, а його дії будуть охоплюватися статусом спеціаліста. У випадку слідчого експерименту для визначення меж поінформованості або необізнаності особи про подію кримінального правопорушення роль спеціаліста може

¹⁵ Ухвала Веселинівського районного суду Миколаївської області від 29.06.2023 по справі 472/608/22. URL: <https://opendatabot.ua/court/111856458-c294cae88c77910b65a7cfbd79503746/>

полягати і в постановці запитань особі, показання якої перевіряються, з метою уточнення тих чи інших обставин, що мають значення в справі. Він може надати слідчому допомогу у фіксації результатів криміналістичної реконструкції, яка здійснюється особою, показання якої перевіряються.

Вважаємо, що під час відтворення ситуації події (зокрема, при розслідуванні вбивств, заподіянь тілесних ушкоджень, кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів) доцільно залучати спеціаліста до участі в цій слідчій (розшуковій) дії. Спеціаліст надає слідчому допомогу у виявленні, закріпленні й вилученні доказів, використовуючи свої спеціальні знання. Спеціаліст може звернути увагу слідчого на факти, що мають значення для справи. Зокрема, це передбачено ст.71 КПК України. Дані, встановлені у такий спосіб, можуть бути піддані наступній експертній або експериментальній перевірці. При цьому спеціаліст може зробити попередні висновки щодо таких даних (наприклад, приблизно вказати на час смерті, зняття вбивства, можливість нанесення тілесних ушкоджень певним способом). Його висновки не мають доказового значення, але вони виступають орієнтуючою інформацією і мають характер консультацій. Якщо в справі повинна бути призначена експертиза, то експерт у процесі проведення слідчої дії може надати слідчому консультаційно-технічну допомогу, а його дії будуть охоплюватися статусом спеціаліста.

Роль спеціаліста під час слідчого експерименту для визначення меж поінформованості або необізнаності особи про подію кримінального правопорушення може бути проілюстрована наступним прикладом. У лісі було виявлено труп громадянина П. із трьома кульовими пораненнями в тулуб. Підозрюваним у вбивстві був громадянин С., який на допиті зізнався у вчиненні цього злочину і заявив, що вбивство відбулося внаслідок самозахисту. При перевірці показань на місці події підозрюваний уточнив механізм заподіяння потерпілому вогнепальних поранень. При проведенні слідчого експерименту був присутній судово-медичний експерт. Заслухавши пояснення С., останній дійшов висновку, що версія підозрюваного про самозахист не відповідає відтвореному механізму заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень. Надалі висновок спеціаліста було підтверджено результатами судово-медичної експертизи¹⁶.

¹⁶ Слідча практика України. Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. Вип. 3. С.117-120.

Роль спеціаліста під час слідчого експерименту може полягати і в постановці запитань особі, показання якої перевіряються, з метою уточнення тих чи інших обставин, що мають значення в справі. Він може надати слідчому допомогу у фіксації результатів криміналістичної реконструкції, яка здійснюється особою, показання якої перевіряються. Проілюструємо це наступним прикладом.

У умисному вбивстві громадянки С. підозрювався громадянин Р. На допиті він зізнався у вчиненні цих злочинів і розповів, що відразу ж після нападу став наносити потерпілій сильні удари ціпком по тулубу й голові, після чого затяг на її ший хустку й задушив її. Під час проведення слідчого експерименту за участю Р. був присутній судово-медичний експерт. Спеціаліст запропонував підозрюваному за допомогою манекена відтворити взаємне розташування Р. і потерпілої, а також механізм нанесення їй ударів ціпком по голові. Потім експерт дав підозрюваному хустку і запропонував йому продемонструвати, яким чином був зав'язаний вузол на ший потерпілої. Підозрюваний відтворив вузол на манекені, після чого спеціаліст розрізав хустку так, як це було зроблено раніше у перебігу судово-медичної експертизи трупа. Криміналістична експертиза показала належність даного вузла і вузла, вилученого при судово-медичній експертизі трупа, до одного виду¹⁷.

Викликає інтерес роль спеціаліста-психолога в слідчому експерименті. необхідною мовою отримання об'єктивних результатів слідчого експерименту є вміння слідчого здійснювати взаємодія з учасниками застосовуючи психологічний вплив, вибирати його необхідний рівень, спрямованість та способи реалізації. Слідчий має розумітися на психології інших людей, уміти діагностувати їхні психологічні особливості. Загальним правилом є те, що слідчий має враховувати психологічні особливості кожного з учасників слідчої (розшукової) дії залежно від його статусу в кримінальному провадженні. Ця засада стосується й проведення слідчого експерименту. В криміналістичній літературі пропонують в окремих складних випадках під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів доцільним є залучення кваліфікованого фахівця – спеціаліста-психолога для здійснення психологічного супроводу слідчого експерименту¹⁸. У такий спосіб слідчий, з одного боку, отримує допомогу спеціаліста в оцінці поведінки особи, чий показання перевіряються, а з іншого – забезпечує достовірність отриманих доказів. Це досить важливо з урахуванням перспективи намагання сторони

¹⁷ Архів апеляційного суду Харківської обл.: Кримінальна справа № 2-74/2001 за 2001 р.

¹⁸ Курнаєва К. Г. Психологічні основи проведення слідчого експерименту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип.5(40). с.133-137. <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5.943>

захисту в суді поставити під сумнів отримані в результаті слідчого експерименту докази.

Дійсно, під час проведення перевірки показань на місці особа, яка повторно перебуває на місці злочинної події, зазнає психологічний вплив оточуючої обстановки¹⁹. Внаслідок цього в неї може відбуватися певна зміна психічного стану при сприйнятті місць, де знаходяться докази, що її викривають. На необхідність спостереження за поведінкою підозрюваного при перевірці показань на місці постійно вказується в психологічній літературі. Йдеться, зокрема, про такі ознаки зовнішнього прояву стану, як впевненість у виборі напрямку руху, показі об'єктів, раптова зміна напрямку пересування, швидкості, зупинки тощо. Значення методу спостереження при проведенні перевірки показань на місці, як вбачається, полягає також і в тому, що його застосування дозволяє слідчому ефективно контролювати поведінку підозрюваного, підтримувати оптимальний режим спілкування, сприяє обранню відповідних тактичних прийомів та їх систем. Спостереження допомагає діагностувати позицію підозрюваного, розпізнати чи приховує він інформацію, що має значення для розслідування. Так, метод спостереження при проведенні цієї слідчої дії сприяє виявленню слідчим речових доказів. Слідчій практиці відомі випадки, коли у перебігу перевірки показань на місці за допомогою спостереження виявляються речові докази, місцезнаходження яких підозрювані намагалися приховати від слідства²⁰. З нашого погляду, в таких випадках для отримання попередніх висновків безпосереднє під час слідчого експерименту доцільно залучати спеціаліста-психолога.

При розслідуванні вбивств, вчинених з необережності, у висновку судово-медичної експертизи повинно бути результати вивчення механізму виникнення тілесних ушкоджень. Тому при встановленні неочевидного механізму їх заподіяння, це здійснюється за допомогою проведення слідчого експерименту²¹. Такий слідчий експеримент повинен фіксуватися за допомогою фото-, аудіо-, графічних зображень, а також відеокамери, оскільки результати її можуть бути корисними для експертів під час проведення судової психологічної або комплексної судової психолого-психіатричної експертизи, адже за допомогою відео

¹⁹ Коновалова В.Е. Правовая психология. Харьков: Консум, 1997. С. 110-115.

²⁰ Дробиняк М.К. Від Києва до Лешно інтернаціональним вбивцям – міжнародний суд. Слідча практика України. З досвіду слідчої роботи органів прокуратури. Харків: КримАрт, 2000. Вип. №2. С.12-24.

²¹ Макогін І. Слідчий експеримент як пізнавальна слідча дія при розслідуванні вбивств, вчинених з необережності. *Юридичний вісник*. 2023. №6. с. 248-254. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.30>.

перегляду експерти зможуть проаналізувати психологічну поведінку підозрюваного, його рухи та жестикуляцію, які можуть вплинути на результати експертизи, зокрема, для встановлення наявності чи відсутності у даної особи умислу, характер та спосіб нанесення ударів, механізм заподіяння ушкоджень чи інше.

Завданням спеціаліста під час слідчого експерименту, як на етапі підготовки, так і в ході його проведення, є також надання допомоги слідчому у підборі учасників слідчого експерименту; розробка оптимальної тактики проведення слідчого експерименту; підбір необхідних об'єктів, предметів та речових доказів; створення спеціальних умов, у яких найбільш доцільно провести експериментальні дії; реконструкція обстановки, інструктажі та розташуванні його учасників; технічно правильне проведення запланованих дослідів; оцінка отриманих результатів; консультування слідчого щодо оптимальних шляхів перевірки висунутих версій; фіксація результатів слідчого експерименту, складання планів та схем за підсумками його проведення.

Зокрема, у разі підготовки до слідчого експерименту для встановлення спеціальних чи професійних навичок особи, спеціаліст може надати допомогу слідчому у плануванні слідчого експерименту, у визначенні тактичних і технічних прийомів проведення експериментальних дій; у підборі учасників експерименту з урахуванням їх фізичних даних, професійних та інших навичок тощо; у визначенні дій, а також мети, умов та послідовності їх проведення; у визначенні та підборі знарядь, предметів, інструментів, матеріалів та інших засобів тощо, аналогічних тим, що використовувалися при вчиненні кримінального правопорушення; у підборі або виготовленні моделей, муляжів або копій об'єктів, що використовувалися при вчиненні кримінального правопорушення; у створенні спеціальних умов, у яких будуть здійснюватися відповідні експериментальні дії; у підборі та перевірці працездатності і готовності до застосування відповідних науково-технічних засобів виходячи із завдань слідчого експерименту (фото та відеоапаратури, засобів вимірювання тощо)²².

Проведення слідчого експерименту є однією із обов'язково рекомендованих слідчих (розшукових) дій, зокрема під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів. У слідчій та експертній практиці частими є

²² Коваленко В. В. Участь спеціаліста-криміналіста у слідчому експерименті, що проводиться з метою встановлення спеціальних чи професійних навичок особи. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2014. Вип.59. С. 148-153. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/7812b701-3c1c-4582-a1cd-26f462452078>

випадки, коли слідчий експеримент проводиться за клопотанням експерта (його ініціативою, повідомленою слідчому при взаємодії), якому слідчий планує призначити автотехнічну експертизу²³. У такій ситуації залучений у відповідну слідчу (розшукову) дію експерт виступає в процесуальному статусі спеціаліста. Використання слідчим допомоги залученого експерта як спеціаліста вбачається корисним під час проведення таких операцій: а) визначення мети й вироблення плану проведення слідчого експерименту; б) підготовка умов відтворення з максимальним наближенням до реальної обстановки на всіх стадіях ДТП; в) підготовка транспортних засобів та/або учасників ДТП до слідчого експерименту; г) розроблення окремих завдань слідчого експерименту; ґ) підготовка до застосування та саме застосування науково-технічних засобів і методів з метою виявлення та фіксації обставин, що мають доказове значення; д) правильна оцінка результатів, отриманих під час проведення слідчого експерименту.

3. Використання 3-D моделювання та інших науково-технічних засобів з метою фіксації результатів слідчого експерименту

Процес провадження слідчого експерименту та отримані при цьому результати повинні бути належним чином і методичне правильно процесуально зафіксовані з тим, щоб вони могли зайняти місце серед інших доказів по справі. Останнє визначає необхідність обрання науково обґрунтованих і перевірених практикою способів і прийомів фіксації цієї слідчої (розшукової) дії.

Фіксації підлягає складна за структурою інформація, яка зокрема може характеризувати просторове розташування об'єктів і мати динамічний характер. Наприклад, обстановка на місці, послідовність виконання окремих дій, маршрут пересування, поведінка особи, показання якої перевіряються, зокрема її ініціатива в демонстрації дій, напрямків руху, розташування окремих об'єктів, відтворенні первісної обстановки. Саме цим пояснюється доцільність використання, додаткових способів фіксації, орієнтованих на простір та (або) динаміку (послідовність) події. В цьому контексті достатньо інформативним є відеозапис та створення 3D-моделей.

Важливо враховувати те, що існують особливості застосування методів, способів і прийомів фіксації під час слідчого експерименту. Останнє пов'язано з специфікою процесу пізнання під час слідчої (розшукової) дії та структурою отримуваної інформації. Так, під час

²³ Чичиркін А. О. Взаємодія слідчого з експертними підрозділами під час слідчого експерименту при розслідуванні порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). с.424-433. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/180/174>

слідчого експерименту для визначення меж поінформованості або необізнаності особи про подію кримінального правопорушення особа, показання якої перевіряються, в присутності слідчого фактично створює криміналістичну модель події (реконструює подію). Суттєво, що ця модель будується на підставі показань, що перевіряються. А сама модель виступає інструментом для перевірки показань. Перевагою такого способу перевірки показань є наочність та ілюстративність моделі. Слідчий сприймає реальне місце, предмети, сліди, а також пояснення й дії особи, показання якої перевіряються. При цьому побудована у свідомості слідчого уявна модель події доповнюється сприйнятими образами справжньої обстановки, а також поясненнями й діями цієї особи.

Одночасно слідчий перевіряє фактичні дані, що містяться в цій моделі, на предмет відповідності наявній обстановці на місці події. Він впевнюється в існуванні самого місця, об'єктів і орієнтирів, становиться очевидцем дій, які демонструються особою, показання якої перевіряються. Тому неодмінною умовою ефективності й вірогідності результатів такої перевірки є дослідження і фіксація фактичної обстановки місця події для підтвердження правильності показань, що перевіряються, інакше воно позбавляється всякого сенсу²⁴. Вивчення розташування місця, об'єктів та орієнтирів, зазначених особою, показання якої перевіряються, входить у зміст методу зіставлення.

Слідчий експеримент для визначення меж поінформованості або необізнаності особи про подію кримінального правопорушення ґрунтується на використанні специфічного методу отримання інформації, що дозволяє виявляти і встановлювати дані, не доступні іншим процесуальним формам одержання доказів. Таким методом є зіставлення показань про пов'язані з певним місцем обставини злочину з фактичною обстановкою на цьому місці, показаною слідчому особою, яка дала показання. Даний метод є різновидом методу порівняння. Останній же є основою для перевірочних слідчих (розшукових) дій.

Зіставлення під час слідчого експерименту можна його зводити до простого порівняння усних повідомлень особи, поінформованість або необізнаність якої перевіряється, з фактичною обстановкою місця злочинної події. Метод зіставлення полягає в одночасному співвідносному дослідженні й оцінці властивостей, або ознак, загальних для двох чи більше об'єктів. Зіставлення, співвіднесення різних інформаційних систем дозволяє виокремити нову інформацію, якої в

²⁴ Негребський В.В. Слідчий експеримент з метою перевірки показань підозрюваного як особливий спосіб отримання доказів. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. Вип. №5. С.263-267. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.5.43>

ізольованому вигляді в природі не існує²⁵. У процесуальній правовій літературі відзначається, що ця слідча дія спеціально провадиться для зіставлення фактичних даних – показань підозрюваного, які він дав на допиті, з фактичною обстановкою, показаннями й діями цієї особи на місці, а також результатами огляду місця події й допиту свідків і потерпілого. Зіставлення інформації з зазначених джерел є специфічною ознакою слідчого експерименту для визначення меж поінформованості або необізнаності особи про подію кримінального правопорушення. За його відсутності слідча дія перетворюється на звичайний допит або огляд місця події.

Процес зіставлення складається з трьох взаємозалежних елементів – розповіді, показу й огляду. Особа, поінформованість або необізнаність якої перевіряється, розповідає про події, які відбулись на даному місці, й обставини, тісно з ними пов'язані. У порядку уточнення їй можуть бути поставлені запитання слідчим і з його дозволу – іншими учасниками слідчої дії. Однак зміст поставлених запитань не повинен виходити за межі обставин, дослідження яких пов'язано з місцем події. Розповідь особи на місці події супроводжується демонстрацією окремих дій і поз, які не мають дослідного характеру, а також показом окремих об'єктів, орієнтирів, що входять до загального комплексу даної обстановки. Розповідь, що не супроводжується такою демонстрацією, відтворенням минулих дій, перетворюється на звичайний допит і втрачає будь-які ознаки розглядуваної слідчої дії.

Неодмінною умовою ефективності й вірогідності результатів зіставлення є дослідження і фіксація фактичної обстановки місця події для підтвердження правильності показань і визначення поінформованості або необізнаності особи. Вважаємо що, вивчення розташування місця, об'єктів та орієнтирів, зазначених особою, показання якої перевіряються, входить у зміст методу зіставлення. У цьому й полягає взаємозалежність елементів зіставлення показань з фактичною обстановкою, коли розповідь, показ і огляд самі по собі втрачають значення самостійної слідчої дії й у своїй сукупності утворюють самостійну слідчу дію. Таке сполучення елементів не є механічним; елементи інших слідчих дій виступають при перевірці показань на місці в перетвореному вигляді, вони органічно пов'язані між собою. Кількісна перевага елементів однієї дії над елементами іншої, зміна співвідношення між ними не змінює якості самої слідчої дії.

²⁵ Негребецький В.В. Законодавча регламентація перевірки показань на місці – необхідна умова підвищення ефективності боротьби зі злочинністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. №5. С.308-312. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.57>

Але важливо враховувати складність пізнавальної природи слідчого експерименту – це слідча (розшукова) дія, призначена для перевірки вже зібраних доказів. Якщо під час слідчого експерименту виявляються нові речові докази (речі, документи, труп, частини трупу тощо), то в такому випадку слідчий експеримент зупиняється (або призупиняється, якщо є необхідність продовжувати його) та проводиться інша слідча (розшукова) дія – огляд, під час якого вилучаються речі, виявлені під час проведення слідчого експерименту²⁶.

Очевидно, що використання такого достатньо складного методу перевірки даних (методу зіставлення), результатом якого є утворення криміналістичної моделі події, вимагає застосування відповідних способів фіксації. Так, якщо під час визначення меж поінформованості або необізнаності особи про подію кримінального правопорушення відбувається реконструкція розташування учасників події в певний момент часу, то такі результати описати словами в протоколі достатньо складно, а іноді й неможливо. Простіше в цьому випадку скласти схему, план або здійснити фотозйомку. Перевага такого способу дії полягає у спрощенні наступної оцінки результатів слідчої дії. Адже фототаблиця у порівнянні з протоколом має очевидний плюс в формуванні уявлення про просторове розташування учасників події.

В криміналістичній літературі звертається увага на доцільність застосування графічного способу фіксації результатів слідчого експерименту²⁷. Наведемо випадки, коли необхідно використовувати графічні моделі (план, схема, фотозйомка, відеозапис) як способи фіксації під час перевірки показань на місці: 1. Підозрюваний указує на деталі обстановки, знання яких свідчить про його винну поінформованість щодо обставин досліджуваної події. 2. Декілька підозрюваних під час окремо проведених перевірок їх показань на місці події указують на одні і ті ж самі деталі обстановки, і це теж свідчить про їх винну поінформованість. Такі об'єкти на місцевості виступають орієнтирами, оскільки дозволяють впізнати фрагмент місцевості, зіставити показання декількох співучасників. 3. Підозрюваний указує на деталі обстановки, які не збереглися на момент проведення цієї слідчої дії. Наприклад, місце, де знаходилися викрадені речі. 4. Під час перевірки показань на місці були виявлені сліди, причинно пов'язані з подією злочину, наприклад, речі, які належали потерпілій по справі про звалтування.

²⁶ Криміналістика: підручник/ за ред. В. М. Шевчука. Вінниця: Право, 2024. с.774.

²⁷ Криміналістика: підручник / за ред. В. М. Шевчука. Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. Вінниця: Право, 2024. С.771.

Під час слідчого експерименту місці може виникнути необхідність фіксації інформації динамічного характеру. Наприклад, процес і результати дослідів, послідовність виконання окремих дій, маршрут пересування, поведінка особи, показання якої перевіряються, зокрема її ініціатива в демонстрації дій, напрямків руху, розташування окремих об'єктів, відтворенні первісної обстановки. В таких випадках доцільно використовувати відеозапис. На практиці, найчастіше, паралельно з відеозаписом здійснюється і фотозйомка ходу й результатів слідчого експерименту. Висловлюються пропозиції щодо доцільності паралельного застосування фотозйомки та відеозапису і в літературі²⁸. Однак, у такому випадку потрібна участь додаткового спеціаліста-криміналіста, оскільки одній людині одночасно здійснювати фотозйомку і відеозапис не реально.

В слідчій практиці нерідко результати слідчого експерименту використовуються як матеріали під час проведення судових експертиз. Так, за кримінальним провадженням про наїзд транспортного засобу на пішохода з метою встановлення можливості своєчасної оцінки водієм дорожньої обстановки провадиться слідчий експеримент, під час якого здійснюється реконструкція ситуації події ДТП, моделюються різні варіанти ситуації. Результати слідчого експерименту надалі виступають матеріалами судової експертизи²⁹. В таких випадках створення графічних моделей місця події та дій його учасників допоможе експерту виконати поставлені завдання.

Так, ухвалою Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 27.12.2019 по справі № 199/7160/19 було задоволено клопотання захисника. Захисник просив надати доручення слідчому провести у кримінальному провадженні за ч.2 ст.286 КК України повторний слідчий експеримент, за допомогою якого встановити величину видимості мотоцикла «Yamaha» з місця водія автомобіля «Mitsubishi outlander 3.0» шляхом проведення посекудного розсунення автомобіля та мотоцикла від місця зіткнення у напрямку, протилежному первинному з урахуванням їх швидкостей, режиму та характеру руху, за умови того, що мотоцикл рухався без світла фари. Положення автомобіля та мотоцикла в момент коли водій мав можливість виявити мотоцикл, що наближається (величина видимості

²⁸ Коваленко В. В. Участь спеціаліста-криміналіста у слідчому експерименті, що проводиться з метою встановлення спеціальних чи професійних навичок особи. Криміналістика и судебная экспертиза. 2014. Вип.59. С. 148-153. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/7812b701-3c1c-4582-a1cd-26f462452078>

²⁹ Ярамышьян Ш.Ш. Особливості слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортної пригоди. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук.-практ. матер. Х.: Право, 2004. Вип. 4. С163.

рухомого об'єкту) визначити з робочого місця водія автомобіля, в умовах максимально наближених до тих, що були на момент ДТП. Під час повторного слідчого експерименту використовувати такі ж самі транспортні засоби, які були учасниками ДТП, або інші технічні засоби, які мають аналогічні технічні характеристики. До участі в повторному слідчому експерименті залучити судового експерта Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз МЮ України, для надання методичної допомоги в проведенні цієї слідчої дії. До участі в повторному слідчому експерименті залучити адвоката – захисника обвинуваченого³⁰.

Використання 3D-моделювання для реконструкції подій злочину – це один із найперспективніших напрямів у криміналістиці. В науковій літературі реконструкцію розглядають як спосіб побудови 3D моделей, які використовуються для розслідування кримінального правопорушення, а саму 3D модель – як реконструйований об'єкт, який підлягає дослідженню³¹. 3D модель створюється в результаті застосування реконструкції шляхом відтворення у цифровому вигляді характеристик об'єкта реконструкції, наприклад, його форму, розміри, вагу, освітлення, обстановку, видимість тощо. В результаті реконструкції створюється 3D модель, яка віртуально відтворює об'єкт, що має значення для розслідування кримінального правопорушення, з метою його подальшого дослідження для встановлення або відсутності існування відповідних фактів та припущень.

На сьогодні з метою фіксації результатів слідчого експерименту є актуальним застосування науково-технічних засобів, які дозволяють утворювати цифрові графічні 3D моделі об'єктів, що досліджуються³².

Примітно, що вітчизняна практика використання 3D моделювання при розслідуванні кримінальних правопорушень розпочалась саме з дорожньо-транспортних пригод. Так, аналіз практики розслідування кримінальних справ за фактами злочинного порушення безпеки руху та експлуатації транспорту проведеним Харківським НДЕКЦ МВС України у 2011 р. свідчив, що у протоколах огляду місця дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) не завжди в повному обсязі відображуються: обставини події, дорожні умови, характер технічних

³⁰ Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м.Дніпропетровська від 27.12.2019 по справі №199/7160/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86677346>.

³¹ Carew R. M., French J., Morgan R. M. 3D forensic science: A new field integrating 3D imaging and 3D printing in crime reconstruction. *Forensic Science International: Synergy*. Volume 3, 2021. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2589871X21000759>.

³² Шехавцов Р.М. Впровадження технологій 3D моделювання у розслідуванні злочинів: правові та криміналістичні проблеми. *Криміналістика XXI сторіччя: Матер. міжнар. наук.-практ. конф.* 25-26 листопада 2010 р. Харків, Право, 2010. С. 166.

ушкоджень транспортних засобів, сліди на дорожньому покритті і т.ін.³³ Виходячи з досвіду практичної діяльності експертів-автотехніків, проблемними на той час залишалось проблема неякісного відбиття інформації з місця ДТП в протоколах огляду місця події (далі – ОМП)

З таке становище експертами-автотехніками Харківського НДЕКЦ МВС України було вивчено питання щодо можливості використання для потреб підрозділів слідства та експертної служби МВС України сучасних систем лазерного сканування. З цілої низки таких приладів увагу привертають основні виробники (фірми): «Leica Geosystems» (Швейцарія); «Zoller+Froehlich GmbH» (Німеччина); «Riegl» (Австрія); «FARO» (США)³⁴.

На місці ДТП доказове значення може мати комплекс «слідової інформації», до якого слід віднести: обстановку місця події, розташування трупа, розташування ТЗ, сліди на дорожньому покритті від коліс ТЗ, сліду осипу скла та ґрунту і т.ін.). Фіксація таких об'єктів та слідів (фактичних даних) здійснюється внесенням їх до протоколу ОМП, а також фотографуванням. Використання методів та різноманітних прийомів судової фотографії при документуванні обставин ДТП залишалось основним способом фіксації для спеціалістів-автотехніків пострадянських країн.

У той же час існує низка *фотограмметричних програм* («PC-Rect», «Photo Modeler Pro 5», «iWitness»), які пропонують спосіб фіксації речової обстановки на місці ДТП більш високої технології³⁵. Перелічені фотограмметричні програми дозволяють перетворювати фотографії місця ДТП у план (вид зверху), а потім в масштабну «схему» (графічний рисунок).

Для складання тільки масштабної схеми на місці ДТП існують графічні програми. З цього приводу, уваги, безумовно заслугоує комплекс програмного забезпечення під загальною назвою «Cad Zone». «Cad Zone» – це пакет програм, розроблених у США для працівників поліції, який обіймає: «Fire Zone» (зона вогню), «Crime Zone» (зона злочину), «Crash Zone» (зона аварії), «Quick Scene» (швидка сцена) та

³³ Системи лазерного сканування. документування обставин дорожньо-транспортних пригод: Інформаційний лист / Перлін С.І., Шевцов С.О., Кучерявенко О.Б., Буряк С.А. Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр при ГУМВС України в Харківській області, 2011. 48 с.

³⁴ Leica Geosystems URL: <http://www.leica-geosystems.com/hds>; Zoller+Froehlich GmbH. URL: <http://www.zf-laser.com>; Riegl. URL: <https://riegl.kz/produksija.html>; FARO. URL: <http://www.faro.com/focus>.

³⁵ PC-Rect 4.0 URL: <https://pc-rect.software.informer.com/4.0/>; Applications of Photogrammetry and PhotoModeler URL: <https://www.photomodeler.com/>; iWitnessPRO V4. URL: <https://www.photometrix.com.au/iwitnesspro-v4/>

ін. Перші програми створення графічного зображення для поліції США почали вводитися в практику із 1990 року.

Програма «Crash Zone» призначена безпосередньо для використання поліцейськими, що документують події ДТП. Під час її використання, побудова перетинань будь-якої кількості доріг не створює проблем і здійснюється тільки вибором їх напрямків і натисканням на кнопку «місце перетинання». Масштаб перехрестя можна змінювати і наносити лінії розмітки на проїзні частини.

Особливістю програми є можливість збору даних із попередніх «схем» і значного зменшення часу для створення нових рисунків. Маючи в розпорядженні великий масив схематичних зображень, можна створювати і багаторазово використовувати власні шаблони перехресть. За наявності такого створеного раніше та збереженого шаблону можна одержати графічне зображення необхідного місця відразу ж. При цьому залишиться тільки вставити транспортні засоби в правильній позиції.

Програмне забезпечення дозволяє уточнювати механізм події в критичних ситуаціях, у реальному часі. У необхідних випадках можуть бути використані портативний комп'ютер і портативний принтер. Коли допускається помилка на схемі, при створенні її вручну, доводиться вносити виправлення, коригувати помилково внесені дані, що відразу привертає увагу і вносить сумнів щодо точності й об'єктивності документа.

Із програмним забезпеченням графічного зображення можна легко додати інформацію або видалити будь-яку погіршеність. Можна друкувати схему у необхідному форматі та у необмеженій кількості копій.

Поліцейські відділи США й Канади також давно й успішно використовують таку програму фіксації обставин події, як «Quick Scene»³⁶. Зазначене програмне забезпечення поліцейського автомобіля дозволяє створювати схематичне зображення обстановки на місці події.

Програма «Quick Scene» дає можливість поліцейським легко скласти професійного вигляду схеми місця події з використанням ноутбука за 5 – 10 хвилин. Незважаючи на те, що «Quick Scene» більш проста версія програми «Crash Zone», це дуже могутній «інструмент», який містить у собі великий діапазон можливостей, що дозволяють не тільки креслити дороги та їх перетинання, поміщати текст і результати

³⁶ Соколов О.В. Аналіз програмного забезпечення по дослідженню ДТП с.440-442.
URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/8e0bc032-269b-471f-a39f-a03e3c985cf3/content>

вимірів у «схему», а в останній версії «Quick Scene» можна перетворювати двомірні зображення у тривимірні.

Програма побудови креслень «Quick Scene» дозволяє візуально контролювати проведення вимірювань і виключити ймовірність утворення «пробілів» на «схемі». Вона використовується в патрульних машинах для створення загальної «схеми» місця ДТП і завантаження даних із місця події в стаціонарний комп'ютер поліцейського відділу для подальшої роботи.

Також зараз підрозділами поліції розвинутих європейських держав та США застосовуються сучасні технології і прилади, що дозволяють скоротити час обстеження і створити об'єктивну цифрову модель місця події – лазерні сканери.

Лазерне сканування широко застосовується при фіксації обстановки на місцях всіх видів злочинів (й у тому числі при документуванні ДТП). Особливо актуальним є спільне використання лазерних сканерів і цифрових камер високої частотності, що дозволяє «розфарбовувати» знімки-скани у дійсний колір та одержувати ортофотоілюстрації для проведення детальних і точних вимірів.

Одержання точних розмірів об'єктів на місці ДТП за класичними фотозображеннями достатньо складний процес і не завжди можливий (потребуючий ретельного аналізу положення, з якого знімалося). Технологія ж лазерного сканування, навпроти, дозволяє виконувати вимір безпосередньо по хмарі точок (кожна точка має свій унікальний набір координат X, Y, T) та таким чином одержувати розміри усіх видимих об'єктів «сцени ДТП».

Шляхом лазерного сканування одержують необхідну кількість знімків-сканів, що поєднуються в закінчене зображення місця події. Ці дані можуть бути збережені на CD– або DVD-дисках для наступного використання при розслідуванні справи, проведенні експертного дослідження та розгляді в судовому засіданні.

Дані лазерного сканування дозволяють у будь-який час зробити всі необхідні виміри всіх найважливіших елементів «сцени ДТП» без необхідності нового збору даних. Тривимірна «сцена» зберігає ту ситуацію, що мала місце при фіксації місця події. При цьому в будь-який час можна зробити перегляд показань свідків або підозрюваних, що не укладаються в обставини події і дати їх юридичну оцінку.

Програмне забезпечення лазерних сканерів здатне не тільки візуалізувати тривимірні зображення «сцени ДТП», але також змінювати положення точок її спостереження у довільному вигляді.

На противагу фотографічним методам, при яких спеціалісти-автотехніки виконують фотозйомку об'єктів вибірково, узгоджуючи з власним баченням ситуації на місці пригоди, метод лазерного

сканування припускає повне покриття зйомкою всієї «сцени ДТП» без пробілів і дозволяє реконструювати картину події в будь-який момент. Дані лазерного сканування досить зручні для аналізу, тому що вони можуть зберігатися на різних носіях необмежено довго, бути залучені в будь-який момент при роботі слідчих та експертів-автотехніків.

Лазерне сканування слід вважати революційною технологією не тільки для потреб розслідування та аналізу ДТП, але й для багатьох галузей криміналістики. Воно дозволяє в декілька разів збільшити інформативність даних, що є на місці події, надає наочну і зручну візуалізацію в тривимірному вигляді, дозволяє досягти високої ілюстративної якості, подібної з фото– і відеозображенням, а також дає можливість проводити вимір по всій хмарі точок. Лазерне сканування надає подібне з фотографічним зображення ділянки місцевості, але представлене в тривимірному вигляді з можливістю вільно змінювати ракурс. Завдяки цьому на наступних етапах розслідування і під час фази «відтворення» можна знову відобразити «сцену ДТП», якою вона була на момент сканування. Шляхом лазерного сканування можливо отримати необхідну кількість знімків-сканів «сцени ДТП» для об'єднання їх в закінчене зображення місця події. Ці дані у зручному для подальшого користування форматі можуть бути збережені на CD або DVD дисках.

Дані лазерного сканування дозволяють в будь-яку мить без зайвих труднощів виконати необхідні додаткові виміри важливих елементів «сцени ДТП». Цією можливістю, безумовно, будуть користуватися експерти-автотехніки під час проведення транспортно-трасологічних досліджень та аналізу обставин ДТП. Так, наявність зображення обстановки місця ДТП у тривимірному вигляді дозволяє моделювати характер зближення транспортних засобів перед зіткненням та уточнювати їх розташування у визначені моменти часу.

Доцільно проведення слідчих експериментів при розслідуванні ДТП за матеріалами кримінальних проваджень. Для відображення «слідової інформації» та кінцевого розташування транспортних засобів (трупів пішоходів) результати сканування «сцени ДТП» будуть вкрай корисними.

Враховуючи технічні можливості лазерних сканерів, слід зупинитися на необхідності техніко-криміналістичного обґрунтування доцільності впровадження такого методу документування обстановки місця події.

Таким чином, проведений експертами-автотехніками Харківського НДЕКЦ МВС України аналіз перспективних науково-технічних засобів та проблемних питань, пов'язаних з документуванням обстановки ДТП, показав доцільність використання систем лазерного сканування.

Технічні можливості цих приладів дозволять забезпечити ефективну та якісну фіксацію «сцени ДТП» (комплексу слідів і об'єктів) та унеможливити втрату доказового значення «слідової інформації»³⁷.

ВИСНОВКИ

Слідчий експеримент з метою перевірки показань підозрюваного на місці події має такі особливості: 1) наявність складних психологічних відносин між слідчим і підозрюваним; 2) здатність слідчого психологічно вплинути на підозрюваного з метою одержання необхідної інформації; 3) обумовленість позиції і поведінки підозрюваного зв'язком із допитом, що передував перевірці показань; 4) можливість впливу підозрюваного на процес одержання інформації. Існує необхідність використання слідчим психології підозрюваного при перевірці показань на місці. З нашої точки зору, це можливо як у процесі прийняття рішення й підготовки до перевірки показань на місці, так і безпосередньо при проведенні цієї слідчої дії. Обов'язковою умовою є досконале вивчення слідчим особи підозрюваного. З метою зниження ризику відмови підозрюваного від участі в цій слідчій дії, а також від раніше даних показань перевірку показань на місці необхідно проводити негайно після допиту. необхідно застосовувати способи фіксації, придатні для створення графічних моделей досліджуваних об'єктів (складення планів, схем, фотозйомка, відеозапис). Це спрощує наступну оцінку результатів слідчої (розшукової) дії та надає більш широкі можливості для використання отриманої інформації під час кримінального провадження. Суттєву допомогу при дослідженні і фіксації інформації, отриманої під час слідчого експерименту, може надати спеціаліст. Цифрова графічна 3D модель може бути отримана за допомогою лазерного 3D сканера. В результаті в цифровому файлі буде міститися у графічній формі поверхня просканованого об'єкта або простору, в тому числі розміри сканованих об'єктів з високою точністю вимірювання. Відповідні файли результатів лазерного 3D сканування, записані на оптичний диск, можуть додаватися до протоколу. Створення 3D моделі є особливо ефективним при проведенні слідчого експерименту, коли необхідно зафіксувати обстановку, розташування об'єктів траєкторії руху, положення тіл, тощо.

³⁷ Системи лазерного сканування. документування обставин дорожньо-транспортних пригод: Інформаційний лист / Перлін С.І., Шевцов С.О., Кучерявенко О.Б., Буряк С.А. Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр при ГУМВС України в Харківській області, 2011. 48 с.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню можливостей слідчого експерименту як слідчої (розшукової) дії орієнтованої на отримання вихідних даних для подальшої судової експертизи. Хоча слідчий експеримент не має обов'язкового характеру з точки зору вимог кримінального-процесуального закону, в той же час ігнорування слідчим можливості його провести може призвести до фактичної неможливості в подальшому провести судову експертизу. Зокрема, якщо відсутня необхідна інформація, яка могла бути отримана через проведення слідчого експерименту або вона неповна (недеталізована). Таким чином можливості використання слідчим інституту спеціальних знань і судової експертизи прямо залежать від наявності результатів слідчого експерименту.

При проведенні слідчого експерименту нерідко реконструюються та (або) демонструються дії учасників події (обстановка). При цьому якщо така реконструкція пов'язана із діями й (або) результатами, які в подальшому будуть аналізуватися судовим експертом, то доцільно під час слідчого експерименту використовувати допомогу спеціаліста в відповідній галузі. Таким чином, спеціальні знання як процесуальний спосіб отримання доказів мають вирішальне значення у змісті слідчого експерименту. И хоч КПК не зобов'язує слідчого категорично залучати спеціаліста, однак не залучення спеціаліста в ряді випадків призведе до неможливості в подальшому провести судову експертизу.

Розглянуто специфіку використання способів фіксації змісту і результатів цієї слідчої (розшукової) дії, проаналізовано досвід використання новітніх технологій на різних етапах проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Наголошується на можливостях використання з метою фіксації і подальшої можливості візуалізувати отримані дані, й подати їх для демонстрації в суді науково-технічних засобів, які дозволяють утворювати цифрові графічні 3D моделі (системи для створення 3D моделей).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності : матеріали наук.-практ. онлайн-семінару (м. Харків, 5 листоп. 2020 р.). Харків: Право, 2020. 180 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18957>.

2. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці та судовій експертизі: монографія / [В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва, В. М. Шевчук та ін.]; за заг. ред. В. Ю. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2024. 208 с.

3. Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 43. С. 146-151.

4. Комісарчук Ю. А., Ряшко О. В. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. Вип. 3 С. 248-260.

5. Криміналістика: підручник / В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В.Ю. Шепітько та ін. ; за ред. В. М. Шевчука. Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. Вінниця: Право, 2024. 1009 с.

6. Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними групами: монографія. Х.: Харків юридичний, 2010. 320 с.

7. Shevchuk V., Zhuravel V., Yevdokimenko S., Yevdokimenko S., Myshkov Y. Forensic Examination and Criminalistics in Investigating War Crimes: European and Ukrainian Experiences. *Jurnal Media Hukum*. 2025. Vol.32, no.1. P.59-77. doi:10.18196/jmh.v32i1.25056. URL: <https://journal.umy.ac.id/index.php/jmh/article/view/25056>

8. Здоровко С.Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Х., 2002. 19 с.

9. Негребецький В.В. Роль психології підозрюваного під час слідчого експерименту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. №3. Київ: Вид-во інституту приватного права і підприємництва НАпрН України, 2020. С.307-311. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.51>

10. Боднар А. В. Участь спеціаліста в проведенні слідчого експерименту під час розслідування знищення або пошкодження майна. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 1 (106). с. 327-336. URL: <https://lawscience.com.ua/uk/journals/tom-23-1-2018/uchast-spyetsialista-v-provyedyenni-slidchogo-yekspyerimyentu-pid-chas-rozsliduvannya-znishchyennya-abo-poshkodzhyennya-mayna#prod-reviews>

11. Ухвала Веселинівського районного суду Миколаївської області від 29.06.2023 по справі 472/608/22. URL: <https://opendatobot.ua/court/111856458-c294cae88c77910b65a7cfbd79503746/>

12. Слідча практика України. Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. Вип. 3. 156 с.

13. Курнаева К. Г. Психологічні основи проведення слідчого експерименту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип.5(40). с.133-137. <https://doi.org/10.32837/ручв.v0i5.943>

14. Коновалова В.Е. Правовая психология. Харьков: Консум, 1997. 160 с.

15. Дробиняк М.К. Від Києва до Лешно інтернаціональним вбивцям – міжнародний суд. Слідча практика України. З досвіду слідчої роботи органів прокуратури. Харків: КримАрт, 2000. Вип. №2. С.12-24.

16. Макогін І. Слідчий експеримент як пізнавальна слідча дія при розслідуванні вбивств, вчинених з необережності. *Юридичний вісник*. 2023. №6. с. 248-254. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.30>.

17. Коваленко В. В. Участь спеціаліста-криміналіста у слідчому експерименті, що проводиться з метою встановлення спеціальних чи професійних навичок особи. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2014. Вип.59. С. 148-153. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/7812b701-3c1c-4582-a1cd-26f462452078>

18. Чичиркін А. О. Взаємодія слідчого з експертними підрозділами під час слідчого експерименту при розслідуванні порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). с.424-433. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/180/174>

15. Негребецкий В.В. Слідчий експеримент з метою перевірки показань підозрюваного як особливий спосіб отримання доказів. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. Вип. №5. Київ: Вид-во інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, 2021. С.263-267. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.5.43>

16. Законодавча регламентація перевірки показань на місці – необхідна умова підвищення ефективності боротьби зі злочинністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. №5. Київ: Вид-во інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, 2019. С.308-312. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.57>

17. Ярамышьян Ш.Ш. Особенности следственного эксперимента при расследовании дорожно-транспортного происшествия. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук.-практ. матер. Х.: Право, 2004. Вип. 4. С.162-167.

18. Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м.Дніпропетровська від 27.12.2019 по справі №199/7160/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86677346>.

19. Carew R. M., French J., Morgan R. M. 3D forensic science: A new field integrating 3D imaging and 3D printing in crime reconstruction. *Forensic Science International: Synergy*. Volume 3, 2021. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2589871X21000759>.

20. Шехавцов Р.М. Впровадження технологій 3D моделювання у розслідуванні злочинів: правові та криміналістичні проблеми. Криміналістика XXI сторіччя: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. 25-26 листопада 2010 р. Харків, Право, 2010. С. 166-170.

21. Системи лазерного сканування. документування обставин дорожньо-транспортних пригод: Інформаційний лист / Перлін С.І., Шевцов С.О., Кучерявенко О.Б., Буряк С.А. Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр при ГУМВС України в Харківській області, 2011.48 с.

22. Соколов О.В. Аналіз програмного забезпечення по дослідженню ДТП с.440-442. URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/8e0bc032-269b-471f-a39f-a03e3c985cf3/content>

Information about the author:

Nehrebetskyi Vladyslav Valerevych,

Ph. D. in Law,

Researcher at Academician Stashis Scientific Research Institute
for the Study of Crime Problems

National Academy of Law Sciences of Ukraine

49, Hryhoriia Skovorody str., Kharkiv, 61002, Ukraine,

Associate Professor at the Department of Criminalistics

Yaroslav Mudryi National Law University

77, Hryhoriia Skovorody str., Kharkiv, 61024, Ukraine